

Kenez Ferenc

Városunk szülötte

Filmforgatókönyv

Utcasarok

Késő este. Gyér holdvilág szóródik a tájra; a fény eljátszik a villanyhuzalokon. Súlyos-feketén háztetők rajzolódnak az égre. Csend van, egy-egy becsukódó ablakszem villan a gyéres holdvilágban.

Borbélyműhely

Ajtócsapódás; motoszkálás zaja, rekedtes hang hallszik a sötétből.

SÁSDI *Az anyjuka istenit!... egy hete állandóan ezt csinálják. Megvárják, míg jól besötétedik, s akkor hirtelen kikapcsolják az áramot... Eh, ez a kisváros... az anyjuka istenit!*

Gyúfa sercen. A sötétből fénytől dagadó lámpa gömbölyödik elő; szegényes borbélyműhely. A fal melletti padkán két parasztember; az egyik bóbiskol, a másikon látszik, hogy halálosan fáradt és kimerült.

A borbély — ötven körüli, sovány ember, lámpafény-megvilágította arcán van valami fanatizmus — leteszi a lámpát a tükör alá; ollót, kefét véve kezébe, odaáll a vendégszék háta mögé, s bár abban nem ül senki, merev arckifejezéssel megcsattogtatja ollóját, másik kezében a kefével mintha valami láthatatlan fejet simítana végig, beidegződött mozdulattal.

SÁSDI *Nem félt egyikőnk se. Pedig a hadtest meglehetősen távol maradt tőlünk. Nem tudtuk, hogy visszakérülünk-e még valaha is oda!... Vert az eső az éjszakában, gyötört a nap a sziklák között — de nem álltunk meg! Rettenhetetlen voltam — s a katonám is! Egy egész hadsereget vezetni tudtam volna!... Ha*

én egyszer azt mondtam: parancs — akkor csend lett, hogy az Uristen nyöszörgését is meg lehetett hallani!... S hogy szerettek engem... hogy szerettek a katonám... mint a gyerekek! Mint a gyerekek...

Révült tekintettel a tükör-képmás szemcibe bámul.

Halk neszezés, vihorászás az utca felől.

Sásdi az ajtó irányába fülel. Arca megmerevedik. Odakinn csönd — majd a tükörben vigyorgó tóklámpa-fej emelkedik az ajtó kartonfüggönye fölé. Sásdi meghökken, szinte megretten egy pillanatra — elhallgat, kezében megáll az olló; feszülten gondolkozik. A váratlan nagy csöndre fölébredt parasztember riadtan bámul az ajtóra.

A borbély ravaszul leguggol a szék mellé. Keze fölnyúl az asztal lapjára, idegesen keresgél a fésűk, nyírógépek között: ujjai között megvillan a lámpafényben a borotva éle. Mintha futóárokban lenne — gyorsan az ajtó felé settenkedik.

Vigyorgó tóklámpa a függöny fölött; a borbély keze rácsapódik a kilincsrre, az ajtó hirtelen kivágódik, a résben megvillan az előre lendülő borotva — gyors cikkanás, majd puffanás hallszik.

Szédülten imbolygó gyertyavilág — a kettészelt tóklámpát kővédermedten tartják a megriadt gyermektenyerek.

SÁSDI *Az anyátok istenit!... Bűdös kölykei...*

Lihegve, két gyors mozdulattal nadrágszárába törli a borotvát. Bevágja az ajtót maga után. A kővédermedt gyerekek lassan föloldódnak, majd némán, kedvetlenül elindulnak hazafelé. A gyerekek csoportja eltűnik a gyéres holdfényben.

Szegényes szoba-belső. A plafonról szomorúan csüng alá a villanykörte. Lámpavilág. Egy karéj fehér kenyér az asztalon — mellette feketekendős asszony az asztalra borulva. Sásdi némán, szenvtelen arccal ül az asztal mellett. Arrább — szinte beburkolva a cigarettafüstbe — a fiú. Az anya fájdalommal tart hangja, mintha a gyökerek mélységéből törne elő.

SÁSDINÉ ...*Mit mond a város, ha megtudja? ... Mit fogunk mondani a rokonoknak? ... Istenem, micsoda szégyen ... micsoda szégyen ...*

Hangja elcsuklik, elhallgat. Lassan fel-emeli a fejét — arcán a szelidség és a végletes emberi jószág keverékének lenyűgöző kifejezése: lényéből mintha fájdalommal gyengesség sugározna.

...*Fiacskám ... menj vissza, fogadj szót nekem ... néhány napot ülj idehaza, s menj vissza ... azt mondjuk majd, hogy hazajöttél egy kicsit pihenni ... hogy idegösszeroppanásod volt, és pihened kellett ...*

A fiú — anyja hangját utánozva — hirtelen fölcsattan.

ISTVÁN „Mert, tudják, olyan sok tanulnivalójuk van szegénykémeknek! ...“ — *Igaz, anya?*

Sásdiné riadtta válik — látszik, hogy nincs hozzászokva fia részéről ehhez a hanghoz.

ISTVÁN „*Idegösszeroppanása volt*“ — *s akkor megint minden rendben van! Felmentődom, mert van alibim ... hát ez így nem megy tovább! Érted, anya? Nemi megy tovább! ... Otthagytam az egyetemmet. Ez egy olyan tény, amin számodra mit sem szabad változtatnia annak, ha esetleg visszamennék! Mert akár visszamegyek, akár nem, akár igazolom az itthonlevésemet, akár nem: neked tudomásul kell vened, hogy valami történt, és kötelességed megpróbálni megérteni engem. Kötelességed megkérdezní engem! Még akkor is, ha sejtéd, hogy a választ soha meg nem értheted! Még akkor is, ha tudod, hogy ebbe a gyöttrő megmagyarázhatatlanságba belepusztulnak az idegeid!*

A fiú elhallgat, csend telepszik a konyhára, hang nem hallatszik, csak valami ütemes, monoton zaj: Sásdi a nagy kenyérvágó késsel ritmikusan ütögeti az asztal szélét. Kis ideig csend.

SÁSDI *Annak idején én nem problémáztam ennyit. Igaz, jól is néztem volna ki ennyi nyavalyáklodással! Két napi járóföldre voltunk a hadtesttől — én és*

a katonáim. Felderítés! ... Éjszaka vert az eső, nappal szikkasztott a hőség — jól néztünk volna ki, ha elkezdtünk filozofálni! Csakhogy én nem is filozofáltam — én parancsoltam ...! ... Egyszer, emlékszem, úgy október húsz-huszonkettőre lehetett, egy szombati napon ...

Hirtelen elhallgat. A fiú, vastag füstbe burkolózva, szemmel láthatólag nem figyel a beszédre. Az anya, kis madár-ujjaival, az előtte fekvő kenyérkaréből majszolgat. Sásdi az asszony repdeső ujjait nézi; annak nem tűnik föl a hirtelen beállott csönd, tovább rágicsál. Sásdi hirtelen az asztalra csap.

SÁSDI *Mióta szokás az nálunk, hogy te eszel, amikor én beszélek? ... Mióta szokás?*

Közelebb lép az asztalhoz, s a nagy konyhakés hegyével iszonyatos dühösen a sarokba vágja a karéj kenyeret. Sásdiné halálsápadtá válva kapja köténye sarkát szája elé.

SÁSDINÉ *Az istenért, Sándor ... a kenyér! ...*

Gyorsan lekászálódik a székről, apró léptekkel, mint egy kis szürke egér, a sarokhoz szalad, felkapja a kenyeret, visszatopog gyorsan az asztalhoz, leül, az eldobott kenyérdarabot megtörli kötényével az asztal alatt, vállait megrázza a sirás, de csak egyre simítja, simogatja a markában tartott kenyeret, mintha egy kisededet tartana az ölében. Az asztal vacsorához terítve. A kormos üvegű, reszkető-lángú lámpa fölött ég a villany. A villanykörte zsinórjáról összehajtogatott újságpapír csüng alá, mely egy sötét és egy világos részre osztja a szobát. Sásdiné fölemeli az asztalról a lámpát, s megindul vele a sötétben álló konyhakredenc felé. Vállait szelíden körülrajzolja a lámpa fénye. Leteszi a lámpát, indulna vissza. Megáll. Onnan a sötétből kérdi, halkan.

SÁSDINÉ ...*És ... mit akarsz csinálni itthon? ...*

A fiú elgondolkozik, aztán mintha magának mondaná.

ISTVÁN *Nem azért jöttem haza, mert akarok valamit csinálni ... ha így lenne, nem lett volna muszáj pont haza jönnöm ...*

Néhány pillanat csend, majd arca viszszenyeri előbbi, hétköznapi kifejezését.

ISTVÁN ...*Hazajöttem. Ki vagyok készülve ... megpróbálok egy kicsit összeszedni magam ...*

Asztalra kerül a gőzölgő levesestál, sült hús illata száll a tűzhely felől, friss víz ömlik a kristálytisza poharakba, a macska fölugrik a homályban levő ne-

gyedik székre az asztal mellé, lassan dorombolni kezd, dorombolása megtölti az egész szobát. Az anya kiteszi a vacsorát. Valami ősi szelídség lopózik a képbe.

ISTVÁN ... *Bátyám?*

Sásdiné arcán először ömlik el valami fészeg mosolygás-féle; torkából szinte kiröppen a hang.

SASDINÉ *Ó, ó jól van! ... Nagyon jól van! — megbecsülük az emberek... Azt írta, hogy nemsoká a mi városunkban lépnek fel. Pár nap múlva meg kell hogy érkezzen a cirkusz...*

A kisváros főtere

Kapualjakban, hirdetőoszlopokon, körben a főtéren mindenféle fényképes, hatalmas plakátok: „Jön a Rinaldo cirkusz! Holnaptól kezdve minden este: várja Önt a Rinaldo cirkusz!”

A főtér végéből láрма, zsbongás halalszik; üzeletheységek, házak ajtajában sorra emberek jelennek meg, kíváncsian tekintgetnek a főtér felső vége felé, ahol a cirkuszkocsik éppen most fordulnak be a főútra.

A korzó közepe táján egyemeletes épület: földszinti helyiségeiben, csillogó vitrin-üvegek mögött a helyi temetkezési vállalat székel. A cégtábla melletti párkányon a főtér — s a város — egyetlen, hatalmas hangszórója áll.

Fiatal nő érkezik a hivatal elé, elolvassa az aznapi elhalálozási hirdetést, sajnálkozva biggyeszi le ajkát, kár, hogy nem ismeri az illetőt, egy ideig nézi a kinti fények s belülről a koporsók ezüst fényének játékos összekeveredését a nagy kirakatüvegen — majd tükörképére sikklik tekintete; pár percig fixirozza magát.

Az emeleti lakás két nagy ablaka: az egyikben felkötött-kötényű, feketeruhás öregasszony, törőronggyal a kezében, a párkányon állva mossa a koszos ablaküveget; a másik ablakkeretben kövér macska tespéd. A bűgás megszakad, szenzációkeltő férfihang tör elő a hangszóróból: „Megismételjük: holnaptól kezdve minden este rendkívüli világszám a marhavásártér melletti nagycirkuszban! Városunk szülötte — a halálmotoros! Világszám! Fellépés minden este! ... Figyelem: városunkban városunk szülötte — a halálmotoros!”

A cirkuszi menet beérkezik a főtérre, a kocsikat emberek rohanják meg, elállják az utat a lovak előtt, mind közelebb és közelebb férkőznek a menet közepe táján elhelyezkedő társzekerhez, amelynek látványos emelvényén ott ül motorkerékpárján, hatalmas, szélvédő szemüveggel

a homlokán Sásdi Sándor, a halálmotoros — a város szülötte. Úgy emelkedik e pillanatban a város főtere fölé, mint egy nyomasztó szobor élő valósága.

Kitörő tapsvihar, éljenzések, majd lassan továbbindul a kocsisor; a tömeg szétszóródik a főtéren.

A templomtorony harangpadlása

Este. A nadrágos, pulóveres lány az egyik boltives ablakmélyedésben kuporog; bámulja az esti fényekkel pislákoló várost. Balázs a falnak támaszkodva beszél. Hangjában — bármennyire is próbálja leplezni — büszkeség bujkál.

BALÁZS *Nem létezik, hogy ne emlékezne rám. Gyermekkorunkban szinte a legjobb barátok voltunk; nekem szólt mindig, ha föl akart mászni valamelyik fára — én tartottam vállam a talpa alá...!*

Zsóka moccanatlanul ül az ablakmélyedésben.

BALÁZS *Igaz, aztán egy kicsit elkerültünk egymástól. Én középiskolás lettem, ő autószerelő; tudod, hogy van az ilyenkor — lassan eltávolodtunk. De az nem létezik, hogy ne emlékezne rám!...*

Zsóka lassan visszafordítja fejét az ablakmélyedésből, s a fiúra néz.

ZSÓKA *Az öccsét ismered?*

BALÁZS *...Igen... Most rúgták ki az egyetemről...*

ZSÓKA *Nem rúgták, hanem otthagytá!*

BALÁZS *Te ezt honnan tudod?*

ZSÓKA *Mindenki így tudja, csak azok, akik ezt nem tudják megérteni, fogják rá, hogy kirúgták!*

Csend. A fiú ellép az ablaktól; beljebb megy, a holdfényben úszó harangok alá. Nézelődik. Bal kezével megfogja az egyik kötelet.

BALÁZS *Hát nézd, kérlek, én diplomás gyógyszerész vagyok — de ezt én sem értem!*

Zsóka teljesen szembefordul vele. Hirtelen leugrik az ablakpárkányról; lassan odalép hozzá. Balkezelével ő is megfogja a kötelet, szorosan a fiú keze alatt. A két kézen szinte félelmetesen villannak meg a jegygyűrűk a holdfényben. Zsóka erősen megrázza a kötelet.

ZSÓKA *Mondd. Balázs, azon kívül, hogy minden betegségnek megvannak a maga gyógyszerei — megértettél-e még valamit a te világodból?... Ebből az egész világból megértettél-e valami mást, valami többet, valami bizonytalanabbat, valami kevésbé biztosat — valami kétségbeejtőt?...*

Csend. A lány elereszti a kötelet, s az ablak felé fordul. Balázs arcán az előbbi meghökkenés kifejezését valami hányaveti póz veszi át.

BALÁZS ... Na és ... miért hagyta ott az egyetemet? ...

Zsóka lassan az ablakhoz megy, kinéz. Mikor megszólal, hangja levertnek tűnik.

ZSÓKA *Nem tudom...*

Balázs egy darabig értetlenül bámul, mint akit váratlanul becsaptak — majd felengednek feszült arcvonásai, s térdére csapva hatalmas hahotába kezd. Aztán, Zsóka merev arcát megpillantva, hirtelen elhallgat.

BALÁZS *Szóval, én elhiszem neked, hogy othagyta — de akkor sem volt szép... Már a szülei miatt sem... gür-cöltek, kínlódtak érte, csak hogy tanulhasson... Szóval, nem volt emberséges... Nem volt emberséges...*

Zsóka ismét fölkapaszkodik az ablakmélyedésbe — nézi a várost, majd tekintete szórakozottan a gyűrűre siklik.

ZSÓKA *Balázs, kérdek tőled valamit, de ígérd meg, hogy őszintén válaszolsz!*

BALÁZS *Megígérem...*

ZSÓKA *Mibe került ez a gyűrű?*

BALÁZS *Félhavi fizetésembe...*

Zsóka lassan fölemelkedik, teljesen kinyújtózik a holdfényben: ujjai között egy percre megvillan, majd eltűnik a gyűrű — az ablakotúli sötétségben... Balázs kővédermedt arccal áll a harangok alatt.

ZSÓKA *Még soha nem történt meg, hogy egy délutánt a te lakásodon tölt-sünk — de ide minden este megpróbál-tál fölcipelni! Ezt eddig sem bírtam ben-ned. De most már mindenből elegendem volt... gyűlölöm a városodat, undorodom a barátaitól. És hányingerem van min-den olyan „emberség“-fől, amelyben még soha nem született meg az önmaga iránti kétely...*

A csend súlya megtölti a padlásteret. Balázs cigaretta után kotorászik. Idegesen körüljárja a padlást. Megáll Zsóka előtt.

BALÁZS ... Zsóka, majd holnap...

A lány hirtelen fölgrrik a párkányon.

ZSÓKA *Mondtam már, hogy nincs holnap, és menj azonnal, míg ismét el nem gyengülök!*

Gyorsan visszafordul az ablakmélye-désbe. Balázs egy kis ideig még várakoz-zik, majd lassan, szótlanul elindul a pad-láslejáró felé. Eltűnik. Mikor a léptek elhálnak, a lány leugrik a párkányról; odamegy a nagyharang köteléhez. Bele-csimpaszkodik. Lábujjhegyét a padlónak támasztva forogni kezd. Mint egy hold-fényes orsó, úgy forog Zsóka a homály-

ban. A ritmus csendesedik, lassan megáll — Zsóka leválik a kötélről. Egy kicsit imbolyog, majd szédelegve megindul a lejáró felé. Eltűnik — egyre távolodik lépteinek zaja. A padlás mozdulatlan és kihalt — csak az alácsüngő kötél vergő-dik még most is, hangtalanul és tehetet-lenül a levegőben.

Sásdiék udvara

A barackfa alatt megterített asztal — a család vacsora után van. Szél himbálja a faágra akasztott petróleumlámpát. A bokrok között meg-megvillannak a dísz-gömbök.

Az arcokon — Istvánt kivéve — a de-geszre evettség kifejezése mellett van va-lami közönséges, lelki jóllakottság. Sásdi-né ünnepélyes mozdulatokkal, szinte szer-tartásszerűen szedegeti össze a megma-radt kenyérdarabokat, az apa önfeledten játszik az egyik késsel. Sándor meg-ereszti a nadrágszíját.

SÁNDOR *Ez az!... Az élet legboldo-gabb pillanatait az emésztés adja ne-künk!... Hm (főlnevet). Ha máskor nem is, de ilyenkor mindig érezzük, hogy mi is születünk valamire!*

Nagy nevetés.

SÁSDINÉ *Látom, Sanyikám, te nem változtál semmit!*

SÁSDI *Hát mért változott volna? Ad-dig jó, míg nem változik! Nem igaz, Sándor?...*

Az anya tovább rakosgat az asztal körül. A férfiak cigarettára gyújtanak. SÁSDI *Hát a bolt — hogy megy, fiam?*

SÁNDOR *Á, remekül... nagy sikerem van mindenfelé. Ekkora fényképeket kö-zölnek rólam! S úgy mutogatnak, mint a szüzlányokat!... Mikor befejezem a számat — mint az eső: úgy hull körém a pénz meg a virág...*

SÁSDINÉ *Virágosó?... (Hirtelen) Te Sanyi, mondd csak: milyen virágokat do-bálnak neked?*

SÁNDOR *Milyet?! — Hát mit tudom én... mindenfélét!*

SÁSDINÉ *S elfogadod, akármilyen szí-nű?*

SÁNDOR (csodálkozva) *Hát persze, mi-ért ne?*

SÁSDINÉ *Nem semmi, semmi — csak eszembe jutott valami... az ötvenes évek elején... mikor apád visszatért borbély-mesterségéhez...*

Világos nyárikonyha

A tizennégy éves Sándor botot farag. A fiatal anya előtt megáll a hét éves István.

ISTVÁN Szabad?... Szakíthatok egyet?
ANYA Hát lány vagy te...? — Minek neked a virág?

ISTVÁN Játszani akarok vele...

ANYA Játszani!... S aztán mondd csak, melyik virágból akarsz?

ISTVÁN Abból, amelyiknek pont olyan a színe, mint a csillagnak, amit apa régebben a katonasapkáján hordott!

Sándor leteszi a botot. Felel. Ahogy meghallja anyja beleegyező nevetését, megszólal.

SÁNDOR Anyu, megyek, vágok én neki egyet!

Anya bólint, Sándor megragadja öccse kezét, s szinte húzza ki maga után.

A két gyermek a rózsák között. Sándor az ollóval kérdi: ott, azt a világosat? Nem! Hát ott, azt a másik világosat? István mutatja, nem, azt a sötétet! Sándor körültekintően nyiszálni kezdi a szárat. Levágta. Sejtelmesen nyújtja István felé. A másik kéz már éppen megfogná a rózsát, mikor Sándor gonosz arccal, hirtelen öccse ujjába vágja a töviset — s röhögni kezd. Anya a konyhában. Fülét megüti a hirtelen feltörő sírás. Az ajtóhoz szalad.

Sándor húzza maga után a kapálózó, síró gyereket. Másik kezében a rózsza. Anya felé nyújtja, majd hirtelen döfő mozdulatot tesz kezével.

SÁNDOR Megtanítottam rá, hogy ha választhat — ezután soha ne a vöröset válassza!

Anya rémülten nézi őket az ajtóból.

A kerti asztalon a lámpa himbálózó fénye. Kis ideig csend, majd Sásdi nyerítve fölnevet. István sápadtan nézi a röhögő öreget. Sándor meghökkent arccal bámul anyjára. Az anya érzi, hogy rosszkor szólott.

Sásdi — a többiek arcát látva — lassan elcsendesedik. Valami nyomasztó érezkedik az asztal köré. Bogarak ütődnek a himbálózó lámpához, s hullnak le rendre az asztalterítőre. A csendet Sásdiné kényszeredett hangja töri meg.

SÁSDINÉ Szóval, nem lenne itt nálunk semmi baj, csak ne lennének ezek a folytonos áramszünetek...

SÁSDI... Hát, ez a kisváros...

Sásdiné kezdi behordani a terítéket. A férfiak cigarettára gyűtanak. Mindenki maga elé bámul. Csend. Sásdi megmozdul.

SÁSDI Ilyen ősz volt akkor is, igen, határozottan emlékszem, úgy október húsz-huszonötödike lehetett, szombat délután volt — ezt egészen biztosan tudom —, mikor odajön hozzám az egyik katonám... Létrásnak hívták, mindig is neveltünk rajta... szóval odajön hozzám ez a Létrás, s azt mondja nekem...

(Áttűnés).

Délutáni utca

Sándor kilép a kapun. Börmellény, fehér ing van rajta; elindul a főtér felé. A kapukban mindenfelé asszonyok, gye-

rekek, férfiak állnak. Beszélgetnek. Ahogy Sándor a közelükbe ér, hangjuk elcsendesedik, majd felismerve a rég nem látott fiút, mindenkin lelkesedés, öröm lesz úrrá. A férfiak kérdezni kezdik, beszélgetnek vele — szavaihoz elismerőleg, komolyan bólogatnak. Az asszonyok csöndben, kihívóan méregetik bőrkabátos alakját. Sándor, bár a hirtelen ünneplés megzavarta, egyre jobban felenged, belemelegszik a szereplésbe — arcára kiül a póz. A következő kapu fele tartva már várja az ünneplést, így megy végig az utcán. Mire a főtérre ér, már ismét ugyanaz, amivé a cirkusz megérkezésekor magasztosult: halálmotoros világfi, a város nagy szülőtte. A főtéren délutáni nyüzsgés. Sándort lépten-nyomon megállítják, mellészegődnek és nyomába erednek, kamaszok és öreglegények, régi barátok, ismeretlenek; az egyre szaporodó tömegben ott van Balázs, a diplomás gyógyszerész is, egészen közelfurakodva és tüntetően belekarolva a bőrkabátos Sándorba, éppen mesél valamit, valami irtózatosan szellemes dolgot akar mondani, mindenképpen meg akarja nevetetni Sándort, mindenképpen ő akarja megnevetetni, ő, a gyermekkori barát, akivel annyi csínyt követtek el, de akiből lám, mégsem lett semmi, csak egy egyszerű kis gyógyszerész — míg Sándor, ugye, meghódította a világot. A kis csoport lassan keresztülhalad a főtéren, s betér a sikátorba, ami a marhavásártér felé vezet.

A téren

Erős szél fúj. A fiúk beledőlnek a szélbe, a szél rázza a kiskabátok szárnyát, a gyerekek fejéről lefújja a sapkákat, a nagyobbak lábbal elkapják a gyerekek elől, rugdosni kezdik, föl a levegőbe, előre a porba — s cinkosan nevetnek, nevetnek Sándor felé. A tér közepén az épülő cirkusz egyre határozottabb körvonalatokat ölt.

Árokpárt

Sáros, poshadt víz a meder alján. Erős szél lengeti a füveket. A távolból halványan idelátszik az épülő cirkusz állványzata.

István a fűben. A cirkusz felé néz — de nem figyel semmire. Végigheveredik. Bámulja az elfutó fellegeket. Kinyújtózik — ujjai belemarkolnak a fűbe. Deszkadarab akad a kezébe, megfogja. Felül, ütögeti lábát a fadarabbal; nézi a távoli cirkuszt. Tekintete elkalandozik a cirkuszról a városra, a fákra, a fellegekre. Lehorgaszta fejét. Nézi a fűvet maga mel-

lett. Kedvetlenül dobja el a fadarabot. A fű hullámzik a szélben.

István hirtelen figyelni kezd: a heverő deszkára egy bogár igyekszik feltornászni magát. Nem sikerül. Még egyszer nekifog — István kíváncsian nézi —: leesik. Megint elindul — nem sikerül! István izgatottan figyel a harcot. A bogár ismét leesik. István arcát előnti a düh — hirtelen fölkapja a deszkát, s mielőtt a bogár még egyszer nekirugaszkozna, teljes erejéből rásújt a deszkával.

ISTVÁN *Nem látod, hogy gyenge vagy?... Dögölj meg, marha!...*

A fadarab arrább huppan a fűben, hátán a széjjelnyomódott bogáratemem. Az árokparton végigfut a szél; a füvek összeborulnak a bogár felett.

A templomtér

Koraeste. A templomtér gesztenyefái. A tér széléről István közeleg; hazafelé tart.

Fehérre meszelt templomfal. A főbejárat nagy, csukott tölgyfa-ajtaja. Arrább kapu-nyílás: sötét, keskeny üreg.

István lassan közeledik a templom felé, elhalad a főbejáró előtt — eléri a kiskaput. Hirtelen megáll.

A sötét üregben Zsóka áll mozdulatlanul.

Némán figyelik egymást.

Zsóka előrébb lép. Hangja lágyan száll az októbervégi hűvösségben, szinte asszonyosnak tűnik.

ZSÓKA *Ismersz te engem?...*

ISTVÁN *...A papnak a lánya vagy...*

ZSÓKA *...Ne haragudj... szeretnék beszélgetni veled...!*

István és Zsóka szótlánul lépegetnek fölfelé a homálybaborult falépcsőkön.

A templomtorony harangpadlása

A lány megszokott helyén, a boltíves ablakmélyedésben kuporog. A fiú egy gerendán ül, a harangok alatt.

ISTVÁN *A körülmények sokszor hamarabb döntésre kényszerítik az embert, mint ahogy az a döntésre megérett volna. Mikor leérettségiztem, és sikeres felvételi után bekerültem az egyetemre, és az egész család úszott a boldogságban, hogy ime, megnyitott előttem a világ — most aztán rajta, előttem a pálya, előttem az élet! —, egyszerűcsak rádöbentem: nemcsak hogy nem nyitott meg semmi — de az a bizonyos világ sincsen sehol. Az anyám világát láttam, és láttam az apámét, a rokonokét és az utcánkét is. Csak éppen az a bizonyos világ nem volt se-*

hol, amire a többi világok engem oly nagy hévvel rázabáditani igyekeztek.

Az egyetlenem úgy éltem, mintha légüres térben élnék: csak azt éreztem, hogy tartozom, de nem azt, hogy kötődöm valahová. Így telt el két iszonyatosan nehéz év; egyrészt nyomott az a tudat, hogy nem jól választottam, másrészt viszont az kínzott, hogy az elhibázott választás ellenére is állandóan úgy éreztem, mintha nekem az ottlétemmel valamit bizonyítanom kellene — mintha nekem kellene valamit bizonyítanom, valamit, az anyám, az apám, a rokonok, az utcánk világából. Valamit, aminek talán az a furcsa neve van: életrevaló gondolkodás-mód.

Mikor vakációkra hazajöttem, egy kicsit mindig helyrerázódtam; ellágyított anyámnak az a boldog sürgölődése, amit hazaérkezéseimkor csapott: ahogy az első ölekezésből kibontakoztunk, már kapta is a bevásárló szatyrot, s rohant húsért, fehér kenyérért a városba... Azt, hogy ilyenkor titokban mindig magához vette az indexemet, csak sokkal később tudtam meg...: a hentes fia mesélte tegnap, nagy röhögve a cukrászdában, hogyan járta végig anyám a kenyérnél, húsnál sorbanálló asszonyokat, hogyan nyitotta ki s adta oda külön-külön mindegyiknek a jegyeimet tartalmazó könyvecskét... „Na, mit szólnak hozzá?” — kérdezte.

...Persze ezen is csak azóta röhögnek, mióta itthon vagyok...

...mert mióta — egy átvirrasztott, végigtöprengett éjszaka után — két bőrdöndel, iszonyatosan kikészülve hazaérkeztem, egy nyugodt pillanatom nincs ebben a városban. Ahányszor csak az utcára megyek, ahányszor csak találkozom valakivel — mintha mit sem tudnának a dologról —, mindenki igyekszik meglepődést színlelni, hogy alig mentem el, s ime, máris itthon látnak, mosolygósan kérdik, miért jöttem haza, mennyit ülök — s mikor bejelentem, hogy nem megyek vissza, akkor mindenki hihetetlenül megdöbben, elámul — kinek mi illik legjobban az arcához —, majd néhány perces zavar után, alattomos-csöndesen megkérdeik: „Te... és mondd... miért?...”

...Mikor ezt látom, érzem, mint kavardók föl a gyomrom, s szeretném ott helyben lehányi őket. Látom rajtuk, mennyire óhajtják, mennyire akarják, hogy végre valakinek egyszer már azt mondjam: azért, mert kirúgták! Ha ezt mondanám, minden rendbe jönne, mert tiszta lelkiismerettel ítélkezhetnének fölöttem.

Csakhogy én nem mondom ezt! „Nem megyek vissza, mert nem látom értelmét

az egésznek” — mondom, s látom, mint üvegesednek meg, mint válnak zavarossá a szemek, tekintetek; elvesztik az összefüggéseket, hebegni kezdenek — és úrrá lesz rajtuk a pánik... Ha lehánydám őket, valószínűleg akkor sem lepődnének meg jobban...

Koppanás — Zsóka véletlenül lesöpört egy tégladarabot. A fiú mintha önmagából rezzenne föl: egy pillanatig álmélkodva nézi a környezetet, majd lassan a lányra emeli tekintetét.

ISTVÁN...Hm... el is felejtettem, hogy... hogy te... beszélgetni akartál...

Zsóka kifelé néz; arca mozdulatlan. Kisvártatva megmozdul, leugrik a párkányról. Arca komoly marad.

ZSÓKA...Jobb volt így... azt hiszem, jobb volt így...

Elhallgatnak; a lány lassan körbesétál a padláson, majd kilép a körbefutó toronyerkélyre. A város csendes, néhány járókelő a főtéren. Az ablakok kicsik, szinte nevetésgesen kicsik ott lenn, a toronyalatti mélységben.

Jobbra, a város szélén a cirkusz fényei — a távolból tapsvihar tompa moraja hallszik. A szél motorzúgást hoz.

Zsóka szótlanul nézi a várost. Visszalép az erkélykorláttól, lassan az ajtó felé fordul. Döbbenet: az ajtó üres, a padláson csend; István nincs sehol.

Sásdiék lakása

Nappali szoba. Sásdi a szekrény mellett áll — válogat a ruhák között. Késő délután.

Sándor a konyhában. Borotválkozik — nézegeti magát a mosdó fölötti kis tükörben. Trikója alatt a legkisebb mozdulatára is csak úgy duzzadnak az izmok.

István érkezik az utca felől. Keresztülvág a kertes udvaron, belép a konyhába. Körülnéz: Sándor kelletlenül bólint, tűzhely körül sürgölődő anyja rámosolyog. István beljebb lép, leül az asztal mellé. Bátyjára néz.

ISTVÁN Fellépés?...

SÁNDOR Nem... ma szabadnapom van...

István nem tudja mire vélni a készülődést, éppen meg akarja kérdezni, mikor fehér ingben, nyakkendővel, sötét nadrágosan Sásdi lép a konyhába. István megdöbben — ritkán látni így apját —, de mielőtt még kérdőn anyjára nézne, az már mondja is, gyorsan, boldog izgalommal hangjában.

SÁSDINÉ Józsi bátyédék hívtak meg bennünket. Egy kis ünnepi vacsorát ren-

deznak a bátyád tiszteletére. Ott lesz az egész család...

Lopva a fiára pillant, majd kisvártatva hozzát teszi.

SASDINÉ ... *Készülj te is...*

István éppoly kifejezéstelen arccal ül, csak vonásai keményedtek meg egy kicsit. A földre bámul, babrál az ujjai-val, majd lassan bátyjára néz. Végül anyján állapodik meg tekintete.

ISTVÁN *A rokonaitok egy kalap szart sem érnek... Bocsánat az „illetlen“ kifejezésért!*

Csend. István feláll az asztal mellől, megindul az ajtó felé. Visszafordul.

ISTVÁN *Semmi szükségem nincs en rájuk, mert nekik sincs semmi szükségük reám!... Bár gondolom, azzal tisztában vagytok, hogy ti ketten apámmal csak il lendőségből vagytok hivatalosak a fiatalok tiszteletére rendezett díszvacsorára... Mert másképp nem lehet...*

Kimegy. Kínos csend a konyhában. Sásdi szóhoz sem tud jutni a megrökönyödéstől, Sásdiné szemén fájdalom remeg. Sándor dühösen belevégja a borotvát a mosdótálba. Sásdiné hirtelen kiszalad.

Nappali szoba

István az ablaknál áll. Háta mögött anyja.

SASDINÉ ... *Fiacskám, én tudom a legjobban, hogy igazad van. Bánt is ez engem elégyszer — de hát értsd meg: nem nektek, hanem nekünk van szükségünk mégis reájuk... Mert ti — bármennyit ültök is itthon — végül mindig elmentek tőlünk; s mi itt maradunk apáddal egyedül, olyan egyedül, hogy az egész házban nem hallatszík más, csak a szívdobogásunk...*

Tavaly karácsonykor itt fekdüztünk, mindketten betegen, az ágyban. Egy hétig nem nyitotta ránk senki az ajtót, de akik a nyolcadik napon végül is bekukintottak hozzánk ünnepet köszönteni — bizony, nem ti voltatok, fiacskám, hanem az itteni rokonok... Csak azért mondom, hogy nem magadért, de értünk kell eljönnöd neked is.

Előszoba a rokonoknál

A fogas roskadásig megpakolva kabáttal, kalapokkal. A fogas alatti széken is kabátok, kalapok, esernyők. A szomszéd szobából kihallatszík a már jó hangulatban levő társaság zsvivajgása. Szépen terített, dúsan megrakott hosszú asz-

tal. Tálak, gőzölgő levesek, megrakott tányérok, fényes evőeszközök. Az anyá, az apa és az öcs félszeg arca. Tálak, gőzölgő levesek, megrakott tányérok, fényes evőeszközök — az anyá, az apa, az öcs az asztal alsó végén szinte egymásnak szorítva. A két öreg kínban mosolygó arca. Egyre cserélődő tálak, tálcaák, egyre több és több piszkos, zsíros tányér az asztalon. EGYMÁS MELLETT HÁROM ÜRES TÁNYÉR az asztalvégen. Kiüritett tányérok, zsírtól csillogó kések iszonyatos halomban az asztalon. Az anyá, az apa és az öcs sápadt arca. Három üres tányér az asztalvégen. Fényképezőgép kattog; a vaku fénye időnként ijeszto fehérbe villantja a két öreg kínban mosolygó, fáradt arcát.

A folyóparton

Csend. Fényképet tartó kéz. A fénykép közepén — arcán világlfi-pózzal — Sándor; körülötte sűrűn, szinte egymást letaposva, a rokonok gyülekezete. Az újj végigsétál a vendégseregen, majd megállapodik a fénykép szélébe nyomódott három alaknál — az anyá, az apa és az öcs képmásánál.

István és Zsóka a folyóparton. A fénykép le hull a före.

ISTVÁN ... *Egyszóval, iszonyatos volt!...*

A szél meglíbbenti Zsóka haját, majd belekap a fényképbe, és arrább hempergeti a fűvön. Zsóka összehúzza magán a kiskabátot. Cigaretára gyűjt.

ZSÓKA *Mondd, István, a múltkor miért hagytál ott a toronyban?*

István lassan feláll. Begombolja az ingét. Elnéz a távolba.

ISTVÁN ... *Ha én odasodródok valakihez, de nem tudok egészen közel kerülni hozzá, hát akkor inkább nagyon messzire megyek, semhogy egy kóhajitánsnyira legyen tőle...*

Zsókéra pillant — majd elindul... Zsóka szűkülő szemmel nézi a lassan balagló, egyre jobban távolodó fiú alakját a folyóparton.

Sásdiék konyhája

Este. Sásdi az asztalnál ül, élesíti, feni a konyhakéseket. István a rádió mellett kuporog — nézi a vibráló varázsszemet. Odanyúl a gombhoz, csavargatja, igazgatja, szeretné elkapni a tiszta jelzést; nem sikerül, a fény megállapodik az első, zavaros vibrálásnál. Nyílik az ajtó. A nyílásban Sásdiné jelenik meg. Háta mögött látszik Sándor nagy, erős alakja.

SASDINÉ *Na, mi elmentünk!... Te nem jössz velünk?*

SÁSDI *Nem, nem; én még visszamegyek egy kicsit a műhelybe.*

István anyja felé fordul.

ISTVÁN *... Te is mész, anya?*

SÁSDINÉ *... Ma van az utolsó fellépés...*

Elmennek. István visszakuporodik a varázsszemhez, Sásdi öltözni kezd.

SÁSDI *Te... meddig akarsz még itthon ülni?*

ISTVÁN *... Addig, amíg ki nem dobod! Érted? Pontosan addig...*

Az utcán

Sándor és Sásdiné fogadják az ismerősök köszöntéseit, kalapemeléseit, áthaladnak a főtéren, befordulnak a cirkusz felé vezető sikátorba. Ahogy közelebb érnek a cirkuszhoz, egyre nagyobb és nagyobb tömegben kell átvergődniük.

A téren

Nyüzöség a rengeteg ember, hullámzik, árad a forgatag. Alig lehet megközelíteni a tér közepén álló óriási fahenger-építményt.

A henger oldalán körbefutó lépcsőzet vezet föl a peremig. A lépcsőkön árad, hullámzik föl a tömeg a henger tetejébe. A feljáró aljában a jegyszédő alig bírja féken tartani az embereket. A forgókereszt szinte használhatatlan: az emberek megkerülik a jegyszédőt, s állványba, korlátba kapaszkodva próbálnak meg valahogy följutni a lépcsőzetre. A teret és az épületeket nagy reflektorok, valamint a henger felső peremére szerelt, körkörös villanyfűzér világítja meg.

Nagy ováció közepette, lassan széjjelnyílik a tömeg, hogy utat engedjen a följáró felé tartó Sásdinének és Sándornak. Eléri a jegyszédőt, a tömeg ujjongása éljenzésbe csap: „Éljen a halálmotoros! Éljen városunk nagy szülőtte!”

Sásdiné rálép a följáróra, int lenn álló fiának, majd eltűnik a fölfele hömpölygő áradatban.

Lenn tovább folyik az ünneplés, nem akarják elengedni Sándort. Kérdések, viccelődések hangzanak el. Hirtelen valaki egészen közel furakodik hozzá, s nagyon csendesen megkéri:

ISMERETLEN *Mondd, Sándor, te nem félsz soha attól, hogy egyszer leesel? Hogy egyszer leesel — és meghalsz?*

A kérdés annyira váratlanul hangzik el, annyira meglepetésszerűen éri a körbenállókat, hogy önkéntelenül is elcsendesednek. Lassan mindnyájan Sándorra merednek.

Sándor — akit szintén váratlanul ért a kérdés — egy pillanatig zavarba jön; majd hirtelen kihúzza magát, ruhája alatt megfeszülnek az izmok, tüdejét teleszívja levegővel, arcán megjelenik a főlényes póz.

SÁNDOR *Tanuljátok meg, hogy az olyan embereknek, mint én, nem illik meghalni!*

Egy pillanatig csend, majd a körülállók torkából hirtelen ismét feltör az ujjongás, az ünneplés, a győzelem oroszlán-ordítása. Rázogatják Sándor kezét, veregetik a vállát, s lassan, ünnepélyesen kísérik az aréna felé

A henger

Zuhanó falak, mély üreg; alja tölcserűszerűen szűkül a kerek porondba. A porond közepén motorkerékpár. Kis ajtó nyílik — Sándor beugrik a porondra. A perem-karzatán — ahogy megpillantják a mélyben álló Sándort — nagy lökdösődés, zsvajv kezdődik; mindenki megpróbál közelebb férkőzni a párkányhoz, hogy minél jobban láthasson. Sándor a mélyben. Főlnéz — az iszonyatos magasban, a henger peremén ott szorong, körben a villanyfűzerek alatt, mostmár a lélegzetét is visszafojtva, a tömeg: sok, apró fej egymás mellett. Sándor int a tömeg felé, és odamegy a motorkerékpárhoz. Berúgja a motort, nyeregbe huppan.

A motor köröz a porondon, majd hirtelen felbőg, s nekilendül a tölcserűszerű emelkedőnek.

Sásdiék lakása

István a konyhában ül, megint a rádiót csavargatja. A varázsszem zavaros, lüktető fénye.

István kikapcsolja a rádiót, feláll, az asztalhoz lép. Szótlanul nézi a sorjába rakott, szépen kifent késeket. Elrakja őket az asztalfiókba. Egy ideig gondolkodik, majd abroszt, tányért szed elő. Behozza az ételt, s odateszi a tűzhelyre. Megpillant egy újságot, felveszi, belelapoz. Eldobja. Leveszi az ételt a tűzhelyről. Lassan nekilát a vacsorának.

A henger

Az első futamnak vége. A jegyszédők, rendezők taszigálják, noszogatják le a népet a henger karzatáról. Igyekeznek minél hamarabb kiüríteni, hogy engedhessék föl az újabb szériát, mely már türelmetlenül topog a följáró alatt. Egyedül Sásdinét hagyják a karzatán.

Sásdiné tépelődő arca a mély és üres henger fölött.

A lépcsőfeljárók megüresedtek egy pillanatra, de már jön, özönlik is fölfelé az újabb embertömeg, a jegyszédő ismét alig tud rendet tartani, a tömeg árad, hőmpölyög fölfelé, s egy pillanatra múlva ismét zsúfolásig telt a párkány-karzat.

A tömeg elcsendesedik. A henger alján megnyílik a kisajtó. Sándor beugrik a porondra.

Borbélyműhely

A fal melletti lócákon néhány nagyon fáradtnak és nagyon szegénynek tűnő parasztember ül. A két vendégszék közül az egyik foglalt, az üres szék háta mögött Sásdi áll. Olló, kefe van kezében.

SÁSDI Nem félt egyikőnk se. Pedig a hadtest meglehetősen távol maradt tőlünk. Nem tudhattuk, hogy visszakerülünk-e még valaha is hozzájuk!... Vert az eső az éjszakában, gyötört a nap a sziklák között — de nem álltunk meg! Rettenhetetlen voltam — s a katonáim is! Egy egész hadsereget vezetni tudtam volna!... Ha én egyszer azt mondtam: parancs, akkora csend lett, hogy az Ur-isten nyöszörgését is meg lehetett hallani!...

A henger

Rettenetes motorbögés, Sándor szédületes iramban rója — mostmár a henger falán — a köröket. A motor teljesen elfekszik a levegőben, mindent betölt a pokolian felerősödött motorzúgás, Sándor csak egyre futja a szédületes köröket, látszik, hogyan őrjöng, hogyan tombol a közönség a perem szélén, de hang nem hallatszik semmi, mindent elnyel a motorbögés, a nagy attrakció közeledik a félelmetes csúcspontához: Sándor egyik kezével elereszti a kormányt, s fehér kendőt terít a szemére; az iram valósággal arcára préseli a kendőt, látszik a szemöldök, az orr vonala, a motorzúgás elviselhetetlenné fokozódik, a motor szinte repül a levegőben, az egész henger remeg az elviselhetetlen iramtól, fönny, a perem tartóoszlopain remegni kezd a körbefutó villanyfűzér — a villanykörték váratlanul kihunynak, hirtelen sötétség, a motor felhorkan a mélyben, reflektorából fénynyaláb vágódik a falra, fölugrik a henger peremére, átvillan néhány arcon, megfordul, s iszonyatos motorbögéstől kísérve végigzuhan a deszkafalon. Csend. Kerek fényfolt a mélyben. Sikoltás.

Sásdiék lakása

Homályos fény a konyhában. István a lámpához közelíti az égő gyufát. A sercegő lang már szinte hozzáér a kanchoz, mikor hirtelen megremeg István kezében a lámpaüveg, szeme kitágul, arca elszápad. Üvöltés.

ISTVÁN A cirkusz!...

Csörömpölés, a konyha sötétbe borul. István feltépi az ajtót, s kirohan. Kivágódik a kapu. István az utcára ugrik. Egy pillanatra tétovázik, majd rohanni kezd a főtér felé.

Borbélyműhely

Sápadt fény. Sásdi a meggyújtott lámpát komótosan visszahelyezi a falra, majd gondosan egy dobozba dugja az elhasznált gyufaszálat. Kezébe véve az ollót, fésűt, a vendégekre néz.

SÁSDI ... Szóval keménység kell kérem — nem filozófia!... Mert ugye, ott voltam én is a katonáimmal, s bizony hiába mondtam volna nekik... (Áttűnés)

Főtér

A sötét főtéren, vakító reflektorokkal, vijjogva száguld át egy mentőautó. Befordul a sikátorba — a vijjogás a keskeny utcácskában még jobban felerősödik.

Sikátor

A vakító reflektorfényben István zihálva fut a cirkusz felé. Ahogy az autó elhagyja, gyorsítani próbálja lépteit.

A téren

A sötétség miatt nagy a kavarodás, mindenki igyekezne közelebb menni a hengerhez, hogy lássa, mi történt, de olyan nagy a fejetlenség, hogy szinte moccani sem lehet a teret ellepő tömegben. Zseblámpák villannak, izgatott kiabálás hallatszik. A térre nagy vijjogással hirtelen befordul a mentőautó.

Az elakadt mentőautó a tömegben. A vezetőfülke és a betegkabin ajtóit nyitva: a kiáradó fény izgatottan hadonászó, vitatkozó embereket világít meg.

István tör utat magának. Kétségbeesetten kínlódik, hogy elérje a mentőautót. Néhányan felismerik, igyekeznek utat szorítani neki. Eléri az autót.

A cirkusz felől állók lassan elcsendesednek, összébbhúzódnak, de a hordagyvivők így is csak nagyon nehezen tudnak előre jutni. A tömeg tompán felmorajlik.

A mentőautó körül fehérköpenyes ápolók igyekeznek rendet teremteni; végre sikerül egy kicsit hátrább szorítani az embereket. István izgatottan áll az autó mellett. Néhány pillanat várakozás — az embergyűrű lassan szétnyílik, a hordágyvívők odaérnek az autóhoz, megemelik terhüket — a kabinból áradó éles fényben István döbbenetlen feledi fel a hordágyon anyja rémületbe dermedt, üveges arcát.

Bevágódik az ajtó, felbúg a motor, s a mentőautó vészes szirénázással kifut a térről.

Sásdiék lakása

A nappali-szoba ablakait nehéz, fekete drapériák takarják el. A szoba közepén felravatalozva az anya. A ravatal körül égnek a gyertyák. A szoba szinte zsúfolásig tömve koszorúkkal.

István lép be az ajtón. Megáll. Néhány percig csöndben figyeli a halott arcát, majd tekintete körbesiklik a szobában, a reprezentatív nagy koszorúkon, a méltóségteljes drapérián, a koszorúk elegáns szalagjain, melyeken ott ragyog, ott pompázik a rokon-családok neve: „Fájdalomtól megtört szívvel... az X család”; „Örökké siratni fogunk... a Z család”... és így tovább. István sorra elolvassa a feliratokat. Arcán fájdalmas gúny vonul át. A gyertyákra, majd ismét a drapériákra siklik tekintete: a kicsi, suta szobát teatrállissá, nevetségessé teszi a halotti pompa.

István lassan elfújja a gyertyákat, és sorra leszedi a ravatalról. Az ablakhoz lép; egy pillanattal tétovázik, majd félrehúzza a fekete drapériákat, és szinte ünnepléses mozdulattal, lassan kinyitja az ablaktáblákat. A kertre táruló ablakon túl valószínűtlenül békés, alkonyi fény. Az ablakpárkány roskadásig megrakva lehullott falevelekkel. A nap lassan ereszkedik a kertek közé.

Főtér

A cirkusz megpakolt társzekerei, lakóbodéi szépen fősorakozva mennek az úton. A cirkuszlovak egykedvűen ballagnak a temetési menet után.

Körben a főtéri kapualjakban és hirdetőoszlopokon megtépett plakátokat ráz a szél: „Jön a Rinaldo cirkusz! Holnaptól kezdve minden este várja Önt a Rinaldo cirkusz!” A lovak egykedvűen ballagnak a főtér macskakövein. A temetkezési vállalat kirakatában fekete-keretes gúszjelentés. Homályosan látszik a főnök alakja a kirakatüvegek mögött: komóto-

san szalonnázik. Az emeleti ablakok egyikében kövér macska tesped. A másikban felkötött kötényű, feketeruhás öregasszony, törlőronggyal a kezében mossa a koszos ablaküvegeket.

A lovak lassan kocognak a macskaköveken.

Az úton

A tömeg lassan hullámszik vissza a temetőből a város felé. A rend már fölbomlott, kisebb-nagyobb tereferélő csoportok baktatnak az úton. István előtt vihorászó öregasszonyok egy csoportja halad. Egy öregasszony: „A kisebbikből bezzeg nem lett semmi...”

A temető kapunál

Sásdi, a pap s a felkötött karú Sándor lépnek ki a temetőből. Megállnak egy pillanatra. Sásdi még egyszer megrázza a pap kezét.

SÁSDI ... *Nagyon szép volt, kérem... igazán nagyon szép!... Teljesen elérzékenyültem, mikor beszélni tetstett...*

Sándor, aki finoman pénzt csúsztatott a pap zsebébe, hirtelen felfigyel apja szavaira; látszik, hogy csak most érnek tudatába a szavak. Iszonyodva apjára néz. Megfordul és hirtelen futásnak ered az arrább várakozó cirkuszkocsik felé. Még egyszer megáll, s gyűlölettel kiáltja apja felé.

SÁNDOR *Undorító vagy, érted?!... Undorító!...*

Sásdi és a pap értetlenül bámulnak Sándor után.

A folyóparton

István és Zsóka a fűben. Lágy szél fúj.

ISTVÁN *Csak egyszer tudnám megmutatni magam! Csak egyszer... de úgy, hogy értsen is belőle ez a város!...*

ZSÓKA *Na, mi az — végül te is csak bizonyítani akarsz? Vigyázz, mert ez a város sem akar mást: ő is csak bizonyítani akar! Hát akkor miért gyűlölöd őket?*

ISTVÁN *Nem azért gyűlölöm, mert bizonyítani akarnak, hanem azért, mert ők mindig csak a sikert akarják bizonyítani! Gyűlölöm őket, nem azért, mert itt mindenkinek minden sikerül, hanem azért, mert itt, aki bizonyítani akar, kizárólag csak olyan dologba fog bele, ahol eleve minden kockázat kizárt... Gyűlölöm őket, mert egy élet súlyát is csak győzelmekben képesek lemérni... Jaj annak itt, aki kitört — de sorsát nem vitte győ-*

Jónás György illusztrációi

zelemre!... Számukra a mérték mindenben csak ők maguk...

Zsóka, aki eddig moccsanatlan arccal figyelt, most lassan István felé fordul.

ZSÓKA *En sem vagyok megelegedve a sorsommal, de ha másra nem is, arra jó, hogy ha megszedülsz ettől a léttől, hát akkor legalább belekapaszkodhatsz.*

ISTVÁN A „van”, csak azért, mert kézzelfogható, még nem biztos, hogy több a semminél. *S épp ez a kétségbeejtő: belekapaszkodhatsz — de közben nem tudhatod, hogy nem zuhantál-e már régen le a mélybe...*

Zsóka fáradtan végigdől a fűben. A folyóparton csend van, csak a szél zörgeti meg néha a parti nádatokat.

Mellékutca

István baktat a sötétben. Tartásából, járásából csüggedtség árad. Utcakereszteződéshez ér. Eppen befordul, mikor kuncogás, nevetgélés üti meg a fülét a túlsó sarok felől. Odanéz: a sarki lámpa alatt hirdetőtábla, az alig eltávozott cirkusz plakátjával; a plakát előtt néhány kölyök ácsorog, háttal az utcának. Nevetés hallszik, majd István észreveszi a plakátra fröccsenő vízsugarakat; a kölykök versenyt pisílnék — ki tud magasabbra? A plakátról, a meg-megcsillanó vízsugarak alatt, bátyja életnagyságú portréja mosolyog a hideg fényben.

István lehajol, gyorsan néhány követ, göröngyöt kap a kezébe, s ordítva, hajtálgálva, rohanni kezd a túlsó oldal felé. A kölykök kerekét oldanak. István — átérve az úton — megáll az árok partján, szemben a néhány méterrel odébb levő plakáttal. Egy ideig szótlannul nézi bátyja lepisílt portréját. Keze hirtelen megrándul, s a markában szorongatott utolsó

göröngy nagy erővel a plakátba vágódik.

A találat-érte hirdetőtábláról deszkadarabok röppennek széjjel.

A város főtere

Vasárnap délelőtt. A teret — kisebb-nagyobb csoportokba oszladozva — varakozó, ácsorgó tömeg lepi be.

A főtér egyik sarkában nagyobb csoport, közepén csillogó versenykerékpárok mellett tíz-tizenöt trikós idegen áll. Beszélgetnek, nevetgélnek az emberekkel, majd nyeregbe szállnak, s büszkén, a tömeg csodáló pillantásaitól kísérve, izomdudorító mozdulatokkal karikázni kezdenek a főtér hosszában, s körben, a park mellett. Ahol elkarikáznak, a tömegben mindenütt elhal a beszélgetés, az emberek méregető tekintettel figyelik őket, majd még hevesebben folytatják a vitát.

Vitatkozók egy csoportja — öregek:

— *Na és, ha hivatásos sportolók? Nemcsak ezen múlik egy verseny — hanem az akaraton, kérem, az akaraton!*

— *Márpedig abból ebben a városban van elég!*

— *Na és az erőnlét, kérem, az erőnlét!... Hát főznek még valahol ebben az országban olyan tyúkhúslevest, mint nálunk?...*

— *Szóval, az nem létezik, hogy ne menjenek jól a fiúk!*

— *Hogy bár egy valaki ne menjen nagyon jól közülük!*

— *Végre meg tudjuk mutatni nyilvánosan is, hogy kik vagyunk mi!*

— *Szóval, az nem létezik, hogy ne közülünk nyerje meg valaki a versenyt!...*

A helyi temetkezési vállalat előtt, valamint a tér más, fontosabb pontjain nagy plakátok lógnak: „Vasárnap bicikliver-

seny a városunkban! Jelen lesznek a Győzelem-klub megyei versenyzői! Dolgozók! Kapcsolódjatok be a tömegsportmozgalomba!”

Kis asztalka mellett Balázs, a gyógyszerész ül. Az asztal mögött nagy tábla: „Feliratkozás”. A gyógyszerész a toronyórát nézi, majd saját órájára pillant — idegesen dobol ceruzájával az asztallapon. Integetni próbál a távolabb álló sportbizottsági elnököknek. Az nagy nehezen észreveszi, odamegy.

ELNÖK *Mi van, fiacsám?*

Balázs szó nélkül a papírra bök — a papír üres. Az elnök értetlenül bámul a papírra.

ELNÖK *Na, monddad már, mit akarsz?!*

BALÁZS *Még eddig egyetlen ember sem jelentkezett...!*

Az elnök arca először hitetlenkedővé válik, aztán eltorzul. Hirtelen megfordul, a legközelebb álló emberekhez rohan, s ordítva, kiabálva lökdösní kezd őkét. A kezéigébe eső embereket — asszonyokat, gyerekeket, öregeket — válogatás nélkül taszigálja a feliratkozó asztal felé.

Egyre több és több rendező, karszalagos felügyelő futkorászírok keresztül-kasul a tömegben. Megragadják az embereket, s taszigálják őket a starthely felé. A tömegben lassan elterjed a hír, hogy még eddig egyetlen jelentkező sincs a versenyre. Az emberek fejüket csóválják, nem akarnak hinni a suttozva terjedő hírnek.

Az asztalnál István jelenik meg. Szótlanul megáll a gyógyszerész előtt. Ránéz, majd tekintetét végighordozza a körbenállókon. Meglepetés.

BALÁZS *Mit óhajtsz, uram?...*

ISTVÁN *... Feliratkozni...!*

Balázs homlokán összeszaladnak a ráncok, szeme egy pillanatra megtelik csodálkozással, majd arca színt változtat, közelebb hajol Istvánhoz, hangját lehalakítja, s fojtottan súgja István felé.

BALÁZS *Nem szégyelled magad, te tróger — anyádat két hete temették el s máris komédiázol... Vagy téged még ez sem rázott föl?...*

A sportbizottsági elnök észreveszi, hogy valaki áll a feliratkozó asztalnál. Szaladni kezd Balázs felé. Odaér, meg sem nézi Istvánt, csak vállonragadja, s már húzná is maga után.

ELNÖK *Gyorsan, fiam, gyere gyorsan, máris késtünk!*

BALÁZS *... Ő nem vehet részt, elnök elvtárs, hiszen csak ideiglenesen tartózkodik itthon!...*

ELNÖK *Miket beszélsz, Balázska? Örvendjünk, hogy végre kaptunk valakit, s nem maradunk szégyenben!... No meg*

aztán ő is csak ennek a városnak a szülötte — nem igaz?...

Nevetve megragadja Istvánt, s lázas sietséggel törtet a starthely felé. Start! A lecsapódó zászló jelére a tömött kis mezőny elindul. A versenygépes, színes-trikós idegenek között szinte neveltségesen hat a néhány vasaltnadrágos, öreg kerékpárokon pedálozó férfi, akik — Istvánnal együtt — a várost képviselik. A közönség biztatásba kezd. A bolyból, hirtelen és váratlanul, arcán elszánt komolysággal, István válik ki. Minden erejét megfeszítve pedálozásba kezd.

Általános meglepődés, zavar a közönség soraiban. A biztatások hirtelen elhalnak. Mindenkit meglepett, hogy éppen István tört ki. Az emberek hőkkenten forgatják ide-oda a fejüket. Néhányan hurrogni kezdenek. A trikósok a váratlan kitérésből felocsúdvá ismét nyugodt, kényelmes pedálozásba kezdenek. Tisztában vannak az erőviszonyokkal. A többi vasaltnadrágos, István kitérését látva, szintén nekilódul: egy pillanat alatt pánikszerűen rátaposnak a pedálra, s nem nézve se jobbra, se balra, hajtani kezdenek utána.

A tömeg megmozdul. Látva a helyiek kitérését, ismét hatalmas biztatásba kezd. Mindenki ujjong, éljenez — alig várják, hogy a vasaltnadrágosok beérjék az előreszőköt. A közönség szinte uszítja a kis csoportot István után, úgyhogy mikor beérik, a biztatás, az éljenzés hatalmas tapsviharba csattan.

A trikósok nyugodt arccal, magabiztos tempóval tapossák a pedált. Csak feszülő lábikráikon látszik a félelmetes erő, melynek birtokában vannak. Gépeik könnyen, engedelmesen suhannak egymás mellett.

Hirtelen csend — az egyik vasaltnadrágos kifut az út szélére, s kicsit zihálva, de kényelmes mozdulatokkal lekászálódik a kerékpárról.

A mezőny hajt tovább, a helyzet változatlan — folyik az éljenzés.

Megint kifut valaki a pálya szélére. A közönség döbönt arccal nézi. Néhány méterrel arrább kidől a harmadik, majd a negyedik helybeli versenyző is. Zavart nevetgelésükön érzik, hogy egyszerűen megelégték a biciklizést. A trikósok magabiztos csoportja elsuhan az egyenként kiszállott vasaltnadrágosok előtt. A tömeg tompán morajlani kezd.

István az élen. Arcán látszik, hogy igyekszik minden erejét beleadni a küzdelembe. Kitértően tapossa a pedált.

A tömeg bizonytalanul várakozik. Aztán elhangzik az első biztatás István felé. Újabb követi. Egyre többen és többen kapcsolódnak be a biztatásba. A tömegben lassan úrrá lesz a lokálpatrióta

büszkeség. Mindenfelől hurrázás, éljenzés hangzik. A tömeg nem látja, hogy István fáradt és kimerült. Csak azt látja, hogy István elől van. Ahogy rója egymás után a köröket, és még mindig az élen van, az önmagával eltelt város ünneplése lassan a tombolásig fokozódik. Az emberek ugrálnak, a pár méterrel István után karikázó trikósokat mindenfelé csúfondórosan lehurrogják, mindenfelől éljenzés, taps, kiabálás hallatszik.

Az eksztázisig fokozódott örjögésben a halálosan elnyűtt arcú István befordul az utolsó előtti körbe. Hallja maga körül és maga előtt a pokolian zúgó biztatást, az emberek örült tobzódását a győzelemtudat adta büszkeségben; István befordul az utolsó előtti körbe, hallja, mint csap az egekig körülötte a láрма — utolsó erejét összeszedve felnéz, már nem hall semmit, csak látja a vonagló szájakat, testeiket — aztán agyát előnti a sötétség. A kormány megrándul, a gép elveszti egyensúlyát, átszalad az úton — a kerekék nagy csattanással nekivágódnak a főtéri park rácsozatának. A halálosan kimerült István tompa puffanással lezuhan a poros kövekre.

A tömeg némán, földbegyökerezett lábbal áll a főtéren. Döbrent csend, aztán az első sorok óvatosan megmozdulnak, lassan megfordulnak, s aztán hirtelen, mint a zápor, elindul, nekilődül, egymást letipró tülekedéssel elkezdi rohanni, menekülni a tömeg hazafelé.

A főtér kiürült — csend és némaság mindenfelé. István lassan magához tér: fölemeli a fejét, körülnéz — a távolban

még látni egy-egy megfutamodott alakot, amint bevágódnak mögöttük a kapujatok. Minden csendes és kihalt, csak a tér magánya s a teret beborító macskakövek kopársága él.

Ebben a koradélutáni órában teljesen váratlanul harang kondul a város felett. Hangja egyre erősebb, egyre határozottabb — egyre sürgetőbb. A harangzúgás lassan birtokába veszi a kiürült főtér.

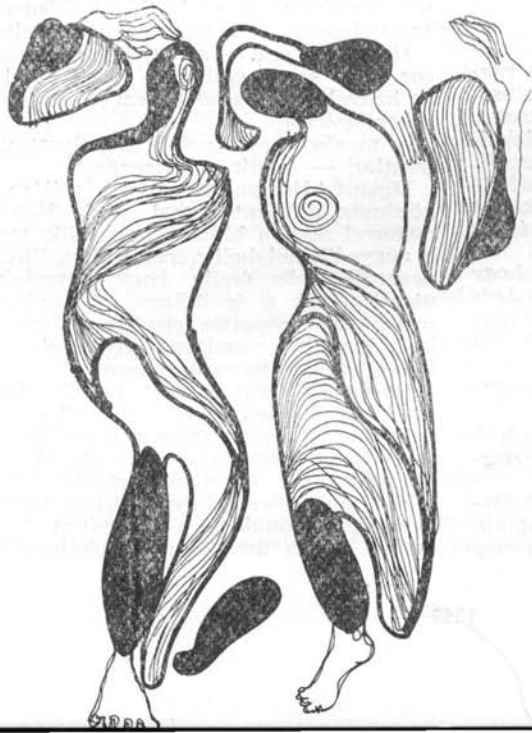
István föltápáskodik, leveri ruhájáról a port. Fáradtan emeli tekintetét a templom felé. A harangzúgásban egyre fönnebb és fönnebb kúszik pillantása, majd megállapodik a már magától himbálózó harang háttérében álló Zsóka alakján. Zsóka a harangozástól kifulladás, boldog zihálással integet István felé a toronyablakból.

István egy ideig fáradtan nézi, majd melegség önti el, vonásai meglágyulnak.

Fölemeli a kerékpárját. A lány felé intve, lassan elindul hazafelé. Arcán mosoly van, s ezen a mosolygáson át néz szelíden, és mégis valami természetes keménységgel arra, a hirtelen fölbukkanó öregemberre, aki egyre közelebb jön feléje a macskaköveken, akinek arcán a meggyötörtség és az elkinzottság kifejezése mellett is van valami, valami tiszta bizalom, s aki egyre közelebb és közelebb ér hozzá a macskaköveken.

ISTVÁN HANGJA Apám, magamhoz emeltem őket a vereségben...!

Válasz nincsen, csak a közeledő léptek hallszanak egyre erősebben a macskaköveken. A szél hirtelen végigsöpör a szemetes főtéren.

Szabó Zoltán rajza